

Original Research

Lived Experience of Women-Headed of Households in Social Relations in Yasouj

Maryam Mokhtari ^{*1} Hamideh Dehghani²

¹Assistant Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Literature and Humanities, Yasouj University, Yasouj, Iran. (Corresponding Author) mmokhtari@yu.ac.ir

² PhD Student in Social Issues, Faculty of Literature and Humanities, Yasouj University, Yasouj, Iran.

Background and purpose

The quality of the social status and women's position in any society can be one of the prominent indicators of the civilizational characteristics of that society. A group of women called "women-headed households" are experiencing a more fragile situation because of their duties and responsibilities. An important issue for this group of women is, firstly, their increasing number and secondly, a general agreement on their vulnerability. Since addressing the experiences and relationships of women-headed households is a missing link in previous studies, the present study examines the lived experience of women-headed households in Yasouj with a new and phenomenological perspective and seeks to discover their worries and concerns.

Method

The research used a hermeneutic phenomenological method (Max Van Manen, 1990). Van Manen identifies four basic themes in phenomenological studies, the lived body, lived human relations, lived time, and lived space, and referred to them as "existence" (Van Manen, 1990). Accordingly, the present study explores the lived experiences of eleven women-headed households using the purposive sampling method in Yasouj. In this study, we tried to interview women of different ages and

education in working and housewife groups. The data collection method has been a semi-structured interview with open-ended questions, in which first a general question was asked in each dimension of lived experiences, followed by other exploratory questions to further expanding the main question.

Results

The study's results have been analyzed in four areas that, altogether, make up the lived world of women-headed households. In relation to lived relationships, the two main themes of "trying to distance" and "rethinking relationships" cover most of the social ties of women-headed households. That is, a significant number of women interviewed have tried to stay away from others for various reasons, such as lack of trust and fear of abuse, and stay at home. In response to this situation, some have developed a kind of rethinking in their relationships and have experienced a new form of relationship, especially with the "opposite sex." In fact, relationship with the opposite sex is the most challenging dimension of these women's relationships. In this particular type of relationship, women-headed households are divided into three categories: conservative (not having a relationship with the opposite sex), moderates (having few and secret relationships), and extremists (engaging in risky and uncontrolled sex). Suppression, due to the fear of being labeled, is the strategy of conservatives. Risk-taking and covert relationship is the strategy of the extremists. And crossing the line, is the end of the extremists. In relation to lived body, a positive body image is what all women interviewed agree on. But the two opposing strains of the importance of the body in gaining the dignity of woman and body as an instrument in meeting the needs in this lived dimension are opposed to each other. Some suppress their sexual needs, and others recklessly seek their physical pleasures and the feeling of joy and attention they get from this, believing that a woman's body and femininity are beneficial to them. In the lived space dimension, the interviewees agreed on the insecurity and toxicity of the real and virtual living space, as well as dissatisfaction with the rules and an environment devoid of trust. The uncertainty of time and the conditions that their situation has created for them become a prominent feature of the lived time dimension of women-headed households. Time is precarious and

conditional for them. They are alive but in the hope of their children. They hope, but contingent upon their work.

Conclusion

The results show that distrust, instability, and toxicity of the space have overshadowed most women-headed households' lives. The first changes took place in their social relations and then have created a new identity and self-concept for them. Identities that, according to Goffman, were born through their different social actions (Iman and Golmoradi, 2011) and are damaged by the stigma of homelessness, loneliness, and singlehood. Moreover, as Parsons shows in the form of pattern variables, human beings in his social actions have a mutual relationship with society, and in any actual situation have to decide how to act (Panahi and Yazdanpanah, 2004); The resulting categories in the studied dimensions show that the life and lived experience of women-headed households in Iran suffer from a structural contradiction. In relation to the lived relationships dimension, they have either decided to have an excessive relationship or have no relationship at all. In relation to the lived time, they are so confused that they do not know what time they live in and what their life depends on. In relation to their lived body, they either suppress it or, as Foucault (Aghaei and Khalili, 2017) put it, to increase their bargaining power, they pursue their ideal self to redefine their individuality in harmony with others (Turner, 2003). In general, regarding the sexual life dimension of women-headed households, it can be said that being trapped in a traditional fence, the lack of protective laws on the sexual needs of women-headed households, the taboo of sexual needs, and not paying enough attention to this issue, has caused their sexual needs to be ignored. The result is either the single and depressed women-headed households women who have recklessly sought to satisfy their needs beyond all laws and norms. Since the number of these women is growing in the world and in Iran for various reasons, it is necessary to help women maintain a dignified and healthy life, free from promiscuity, to meet their needs through a firm management policy on women's issues and by providing legal and cultural infrastructure. Therefore, planning to empower them, improving their human-social relations and ties, living in a calm and safe environment, and

finally creating the best-lived experiences for them must be placed on the top of the plans of societies and governments' programs.

Ethical considerations

Compliance with the research ethics

Due to the high sensitivity of the research subject, we considered the participant's informed consent, anonymity, information confidentiality, and the right to exit the study at any time as essential moral ethics.

Funding: The present study has not received any financial support.

Authors' Contribution: While the corresponding author was Maryam Mokhtari, and the second author was Hamideh Dehghani, the role of the corresponding author can be considered as drawing the line of thought of different stages of research and the second author has the role of conducting in-depth interviews. Other research-related activities include collaboration between the two authors.

Conflict of interest: This research does not directly or indirectly conflict with interests.

Acknowledgments: We want to appreciate from all of the women who, talked with us via in- depth interviews in order to conduct the research.

Reference

Aghaei, A. & Khalili, M. (2017). Phenomenological analysis of body management among girls and women in Tehran. *The Journal of Women and Family Studies*, No. 11 (41): 72-57. (Text in Persian) [\[Link\]](#)

Iman, M. T & Golmoradi, M. (2011). Methodology of Erving Goffman's social theory. *Journal of Women Sociology*, 2 (2): 59-77. (Text in Persian) [\[Link\]](#)

Panahi, M. H; Yazdanpanah, L. (2004). The Impact of Individual Characteristics on Social Participation. *Social Science Quarterly*, 11 (26): 107-69. (Text in Persian) [\[Link\]](#)

Turner, J. H. (2003). *The Structure of Sociological Theory*. Belmont California: Wads Worth Publishing Company. [\[Link\]](#)

Van Manen, M. (1990). *Researching lived experience. Human science for an action sensitive pedagogy*. New York, NY: State Un. [\[Link\]](#)

تجربه زیسته زنان سرپرست خانوار در مناسبات اجتماعی، در شهر یاسوج

مریم مختاری^۱ حمیده دهقانی^۲

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۱۱

نوع مقاله: پژوهشی اصیل

چکیده

اخیرا آمار گروهی از زنان، تحت عنوان «زنان سرپرست خانوار» رو به افزایش است. اینان در مقایسه با سایر زنان مسئولیت بیشتری بر عهده دارند؛ آسیب پذیرترند و نیاز به شناخت بیشتری دارند. پژوهش حاضر با روش پدیدارشناسی و بر اساس الگوی روشی ماکس ونمنن به دنبال واکاوی تجربه زیسته‌ی این زنان در مناسبات اجتماعی آنان است. به این منظور پژوهش حاضر تجربه زیسته ۱۱ زن سرپرست، با روش نمونه‌گیری هدفمند مورد کاوش قرار داد. روش گردآوری داده‌ها مصاحبه‌ی نیمه‌ساختاریافته با سوالات باز بوده است. نتایج پژوهش در چهار بُعد روابط، فضا، زمان و بدن زیسته‌ی آنان گزارش شده است. در بُعد روابط، «تلاش برای فاصله‌گیری» و «بازاندیشی رابطه‌ها» دو محور اصلی است که روابطشان را پوشش می‌دهد به این معنا که تعداد قابل توجهی از زنان مصاحبه‌شونده به دلایل مختلف، مانند اعتماد نداشتن و ترس از سوءاستفاده، تلاش کرده‌اند از دیگران بیشتر فاصله بگیرند و خانه‌نشین شده‌اند. «اهمیت بدن در کسب شرافت زن» و «بدن محملی برای رفع حاجات» دو سویی متضادی هستند که زنان سرپرست در برخورد متعارض با بدن خود برگزیده‌اند. در بُعد فضای زیسته، مصاحبه‌شوندگان این پژوهش بر نامنی و مسموم بودن فضای زندگی حقیقی و مجازی، همچنین ناراضیاتی از قوانین و محیطی تهی از اعتماد، متفق‌القولند. مبهم بودن زمان و شرط و شروطی که زمان برایشان ایجاد میکند، مشخصه برجسته بُعد زمان‌زیسته‌ی زنان سرپرست شود. زمان برایشان متزلزل و مشروط است؛ زنده‌اند اما به امید فرزندانشان. امیدوارند اما به شرط کارشان.

واژگان کلیدی

زنان سرپرست خانوار، مناسبات اجتماعی، یاسوج

ارجاع به مقاله:

مختاری، مریم؛ دهقانی، حمیده. (۱۴۰۰). تجربه زیسته زنان سرپرست خانوار در مناسبات اجتماعی در شهر یاسوج. مطالعات زن و خانواده، ۳(۹)، ۷۸-۱۰۱. doi: 10.22051/JWFS.2021.34799.2634

مقدمه

زنان به عنوان یکی از مهم‌ترین سرمایه‌های انسانی، تقریباً نیمی از جمعیت هر کشور را تشکیل می‌دهند. بدون شک، توانمند کردن این نیم زنانه، در کنار نیم مردانه، می‌تواند سرعت حرکت جوامع در مسیر توسعه را تسریع بخشد. در این میان، آن دسته از زنانی که وضعیت آنان نیاز به شناخت و حمایت بیشتری دارد؛ زنان سرپرست خانوار می‌باشند. زنان سرپرست خانوار به زنانی گفته می‌شود که بدون حضور منظم و یا حمایت یک مرد بزرگسال سرپرستی خانوار را به عهده می‌گیرند و مسئولیت اداره اقتصادی خانواده، تصمیم‌گیری‌های عمده و حیاتی به عهده آن‌هاست (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۹). امروزه فزونی این گروه از زنان به صورت یک مشکل اجتماعی مطرح می‌شود.

طبق آمارهای سازمان ملل متحد، از نیمه دوم قرن بیستم تاکنون مدام بر آمار زنان سرپرست خانوار افزوده شده؛ تا جایی که به حدود یک‌سوم از کل خانوارها در جهان رسیده است (وارلی، ۱۹۹۶ به نقل از بلداجی و همکاران: ۱۳۹۰). در ایران نیز شاخص‌های آماری نشان از افزایش قابل توجه این زنان دارند. تعداد زنان سرپرست، در سال ۱۳۶۵، ۷/۱ درصد، سال ۱۳۷۵، ۸/۴، در سال ۱۳۸۵، ۹/۵ درصد، سال ۱۳۹۰، ۱۲ درصد است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰) اما این آمار در سال ۱۳۹۵، ۷/۱۲ گزارش شده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). پژوهش‌های انجام شده در این خصوص، مانند: (بلداجی و همکاران، ۱۳۹۰؛ کرمانی و همکاران، ۱۳۹۱؛ مومنی زاده، ۱۳۹۳؛ احمدنیا و قالیباف، ۱۳۹۶؛ امراله مجدآبادی و همکاران، ۱۳۹۷؛ رضایی و محمودی، ۱۳۹۸) حکایت از نامناسب بودن وضعیت این زنان در ایران دارند.

همراه با افزایش این آمار، وفاق عمومی بر سر مسئله آسیب‌پذیر دانستن زنان سرپرست خانوار موجب شده است که بسیاری از دستگاه‌های محلی، ملی و جهانی، خود را دست‌اندرکار گره‌گشایی از مسائل این زنان و خانواده‌های آن‌ها بدانند (معیدفر و حمیدی، ۱۳۸۶). نکته‌ی قابل ذکر در خصوص مطالعات انجام گرفته این است که آنچه تحت عنوان کیفیت زندگی اینان مورد مطالعه قرار گرفته؛ عمدتاً بر شاخص‌های اقتصادی تأکید کرده‌اند (معیدفر و حمیدی، ۱۳۸۶؛ کرمانی و همکاران، ۱۳۹۱؛ ویسانی و همکاران، ۱۳۹۳؛ رستگار خالد و عظیمی، ۱۳۹۳؛ مومنی زاده، ۱۳۹۳). این در حالی است که تعدادی از این زنان به دلیل خوداشتغالی یا ثروت جامانده از همسر خود، مشکلات مالی ندارند و با مسائلی دیگر درگیرند. مهم‌ترین مسئله بخصوص در ایران در حال گذر از سنت به مدرنیته، تغییر شکل مناسبات اجتماعی این زنان و انتظاراتی است که جامعه از یک زن بدون همسر دارد. به عبارتی در اولین مراحل سرپرست خانوار شدن، مناسبات اجتماعی این زنان، شکل طبیعی خود را از دست می‌دهد. هنوز در بسیاری از مناطق ایران، ازدواج نکردن زنان بعد فوت همسر را یکی از مؤلفه‌های وفاداری و زن نجیب می‌دانند و روابط اجتماعی اینان توسط خانواده خود و همسرشان به شدت کنترل می‌شود. ضرب‌المثلی در این خصوص در اکثر نقاط ایران رایج است که «زن بیوه، چادرش هم باهاش دشمنه» به این معنی که باید به شدت مواظب رفت‌وآمدهای خود باشد. در مناطق دیگری (برخی نواحی خراسان شمالی، بویراحمد) رسم «زن برادرستانی» هنوز رواج دارد. این شواهد

حاکمی از آن است که زنان سرپرست از همان ابتدا، آزادی خود در مناسبات اجتماعی را از دست می‌دهند و این امر تجارب زیسته‌ی اینان را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. به طوری که پژوهش (رزمی‌سوها، ۱۳۹۴). حکایت از این دارند که در ایران امید به زندگی و تاب‌آوری زنان سرپرست، بسیار پایین‌تر از زنان عادی است. علی‌رغم تهیه طرح جامع توانمندسازی زنان سرپرست خانوار در بند ۸۸۰ ماده ۲ قانون برنامه ششم توسعه، به نظر می‌رسد این قوانین علاوه بر این که به اتخاذ تدابیری برای بهبود وضعیت مناسبات اجتماعی زنان سرپرست توجه نکرده‌اند، توانمندسازی را فقط محدود به اشتغال و بهبود نیازهای زیستی آن‌ها دانسته. لذا جای این مبحث در پژوهش‌ها خالی است. پژوهش حاضر با نگاهی پدیدارشناسانه به دنبال واکاوی تجربه زیسته‌ی زنان سرپرست خانوار است تا بتواند به این سوالات پاسخ دهد که ۱- آیا زن سرپرست خانوار شدن چرخشی در روند زندگی رومزه و تجربیات این زنان ایجاد می‌کند یا خیر؟ ۲- اگر چرخش اتفاق می‌افتد، روند تغییرات در روابط و فضای زندگی این زنان و کل تجربیات روزمره‌ی این زنان چگونه است؟

پیشینه تجربی

نکته‌ی لازم به ذکر در خصوص مطالعات انجام‌گرفته در این حوزه این است که تعداد زیادی از این پژوهش‌ها، به روش توصیفی-تحلیلی انجام‌گرفته‌اند و جامعه‌ی آماری اغلب، زنان سرپرست تحت حمایت کمیته‌ی امداد بوده‌اند. مطالعات انجام‌شده در این حوزه را می‌توان در چند دسته قرار داد. درصد زیادی از این مطالعات به کیفیت زندگی این زنان پرداخته‌اند: بلداجی و همکاران (۱۳۹۰)؛ ویسانی و همکاران (۱۳۹۳)؛ صلحی و همکاران (۱۳۹۵). به‌طورکلی یافته‌های پژوهش‌های انجام‌شده در ایران، نمره کلی کیفیت زندگی زنان سرپرست خانوار را متوسط تا پایین گزارش داده‌اند (مجدآبادی و همکاران، ۱۳۹۷).

دسته‌ای دیگر از پژوهش‌های انجام‌شده بحث توانمندسازی زنان سرپرست را مطرح کرده‌اند: کیمیانی (۱۳۹۰)؛ کرمانی و همکاران (۱۳۹۱). همچنین رستگار خالد و عظیمی (۱۳۹۴) در پژوهشی نشان داده‌اند که اجبار به ایفای هم‌زمان نقش شوهری (نان‌آوری) و زنی (مادری) شرایط علی‌ایجاد تعارض در زنان سرپرست خانوار را فراهم می‌کند. معیدفر و حمیدی (۱۳۸۶) تصویری واقعی و عمیق از زندگی و مشکلات زنان سرپرست نشان داده‌اند.

پژوهش‌ها در خارج از ایران هم زنان سرپرست خانوار را با نگاهی بعضاً متفاوت، مورد مطالعه قرار داده‌اند. هورل و کریشنان^۱ (۲۰۰۶) در مطالعه‌ای در زیمبابوه نشان دادند که زنان سرپرست، سطوح متفاوتی از فقر را تجربه می‌کنند. سیلویا چانت^۲ (۲۰۰۷) این فرض کلیشه‌ای را که خانواده‌های زنان سرپرست «فقیرترین فقیران» هستند به چالش می‌کشد. نتایج تجزیه و تحلیل حبیب^۳ (۲۰۱۰) حاکی از آن است که عدم وجود مرد نان‌آور منجر به ایجاد وضعیت آسیب‌پذیرتری برای زنان سرپرست این شهر شده است. فولر

1. Horrell S. & Krishnan P.

2. Chant, S.

3. Habib, T. Z

و لین^۱ (۲۰۲۰) با ارائه شواهدی نشان دادند که از نظر آسیب‌پذیری و انعطاف‌پذیری بین زنان سرپرست و مردان سرپرست خانوار، تفاوت‌های مهمی وجود دارد. نکته قابل‌تأمل این است که برخلاف پژوهش‌های داخلی، مطالعات خارجی بیشتر، نگاه مقایسه‌ای دارند و وضعیت زنان سرپرست و فرزندان آن‌ها با هماتایان مرد و زن خود مورد مقایسه قرار گرفته است. با توجه به انجام پژوهش‌ها در کشورها و بسترهای متفاوت اجتماعی، نکات موردنظر و تاکید آن‌ها نیز متفاوت بوده است.

چارچوب مفهومی

مرلوپونتی معتقد است که برای شناخت جهان باید به تجربه‌زیسته و به خود اشیا بازگردیم. انسان در مقام سوژه نمی‌تواند فارغ از زمان و مکان باشد. تجارب او تجارب جهان است و جهان به تجارب او معنا می‌بخشد (رفیقی و اصغری، ۱۳۹۶). بنابراین روش پدیدارشناسی می‌تواند شیوه‌ای ذهنی و سیستماتیک، برای توصیف عمیق تجربیات زندگی و معنا دادن به آن‌ها باشد و پژوهشگر را قادر می‌سازد تعریف وسیعی از یک پدیده را که تقریباً تمام وقایع تجربه‌شده‌ی افراد را در برمی‌گیرد، مورد استفاده قرار دهد (گال، ۲۰۰۳). (گال، بورگ و گال^۲، ۲۰۰۳).

ون‌منن در مطالعات پدیدارشناسی خود، چهار مضمون اساسی روابط، بدن، زمان و فضای زیسته را برای تجارب زیسته برمی‌شمارد (ون‌منن، ۱۹۹۰^۳) که چارچوب تحلیل مطالعه‌ی حاضر است. فضای زیسته، یک فضای حسی است که به جهان یا چشم‌اندازی که انسان‌ها در آن می‌زیند یا خود را در آن فضا پیدا می‌کنند؛ اشاره دارد. بدن زیسته، به یک واقعیت پدیدار شناختی اشاره دارد که ما همیشه در آن فضای جسمانی هستیم. زمان زیسته، زمانی است که به نظر می‌رسد وقتی از خود لذت می‌بریم، اوج می‌گیریم و وقتی اضطراب داریم، کند می‌شود. ابعاد زمانی گذشته، حال و آینده، افق زمانی فرد را تشکیل می‌دهد. روابط زیسته، رابطه‌ای است که ما با افراد دیگر در فضای بین‌فردی که با آن‌ها به اشتراک می‌گذاریم، برقرار می‌کنیم. این چهار وجود را می‌توان تفکیک کرد، اما از هم جدا نیستند (سنچز^۴، ۲۰۱۰). مهم‌ترین مضمونی که در ادبیات حوزه‌ی تجارب زیسته، مدنظر محققان قرار گرفته، قواعد، مناسبات و کنش اجتماعی است.

در خصوص روابط زیسته و مناسبات اجتماعی، گافمن بر این باور است که چارچوب‌ها یا قواعدی برکنش‌های بشری حاکم‌اند که افراد در برخورد با آن‌ها به ابراز و معنابخشی خود می‌پردازند. در کنش‌های بشری، فرصت برای تعدیل، گریز و سرپیچی از این چارچوب‌ها وجود دارد؛ بنابراین «خود» یک هویت مستقل نیست، بلکه محصولی از کنش مشترک است که در جریان کنش‌های اجتماعی زاده می‌شود (ایمان و

1. Fullera, R. & Lainb, J.

2. Gall, M. D., Gall, J. P., & Borg, W. R.

3. Van Manen, M.

4. Sánchez, L. D.

گلمرادی، ۱۳۹۰). افراد در موقعیت‌های جدید، در پی نمایش خود آرمانی برمی‌آیند تا فردیت خود را در هماهنگی با دیگران بازتعریف کنند (ترنر، ۲۰۰۳). پارسنز نیز در قالب متغیرهای الگویی، نشان می‌دهد که انسان در کنش‌های اجتماعی خود، رابطه‌ای دوجانبه با جامعه دارد. به طوری که در هر موقعیت واقعی باید تصمیم بگیرد که چگونه عمل کند و ملزم به اختیار یکی از حالت‌های دوگانه است: جهت‌گیری جمعی در مقابل جهت‌گیری فردی، علاقه داشتن در مقابل بی‌تفاوتی، عام‌گرایی در مقابل خاص‌گرایی، معیارهای محقق در مقابل معیارهای محول، ویژه و انحصاری بودن در مقابل پراکنده بودن. این متغیرها بیانگر ارزش‌های اصلی جامعه هستند (پناهی و یزدان‌پناه، ۱۳۸۳).

یکی از ابعاد مهم تجارب زیسته بحث بدن و جایگاه آن در مناسبات اجتماعی است. فوکو بدن را قلمرویی برای روابط قدرت می‌داند (کهن، ۱۳۹۲: ۳۷۹). وی از سازوکارهایی یاد می‌کند که برسازنده سوژه و بدنش است. فوکو این سازوکارها را «تکنولوژی‌های خود^۱» می‌نامد که دارای دو وجه سرکوب‌کننده و ارتقادهنده‌اند؛ بدین معنا که صرفاً ذهن و بدن سوژه را محدود نمی‌کنند، بلکه آن‌ها را پرورش می‌دهند (میلر، ۱۳۸۴). از نظرگافمن نیز بدن نه فقط موجودیتی ساده، بلکه وسیله‌ای عملی برای کنار آمدن با اوضاع و احوال بیرونی است (آزاد ارمکی، ۱۳۸۱). مرلوپونتی با رویکرد پدیدارشناسی بدن را هستمندی قصددار می‌داند که با جهان زیسته تعامل دارد. بدن خاستگاه بقیه امور است، جنبشی که گویای خود است، باعث می‌شود امور دیگر به مثابه اشیا ذیل چشمان و دست‌های ما شروع به ایجاد نمایند (مرلوپونتی، ۲۰۰۵ به نقل از رفیقی و اصغری). چنین توصیفی از بدن را مرلوپونتی «بدن زیسته» می‌نامد. بدن زیسته، التفاتی را در تمامی الزامات دنیوی خود به نمایش می‌گذارد، یعنی بدن زیسته با جهان تجربه گره خورده و رو به سوی آن دارد (رامین و همکاران، ۱۳۹۷).

به نظر می‌رسد نقطه‌ی ثقل مناسبات و روابط انسانی، اعتماد مابین انسان‌ها است. از نظرگیدنز «اعتماد بنیادین» موجد احساس امنیت وجودی بوده و راهبر انسان در کلیه ارتباطات اجتماعی است. اعتماد بنیادین در ارتباط با خطرهای احتمالی یا واقعی ناشی از کنش‌ها و واکنش‌های متفاوت، همچون غربال عمل می‌کند و به طور کلی پشت بند عاطفی نوعی پوسته‌ی محافظ با پیله حمایتی است که همه افراد عادی در رویارویی با مسائل زندگی روزمره، خود را در پناه آن قرار می‌دهند (اختر محقق، ۱۳۸۵: ۸۲-۸۱).

بر اساس ادبیات تجربی و نظری موضوع می‌توان گفت، فضای زندگی برای افراد یک پدیده‌ی خنثی نیست و رابطه‌ای دوجانبه بین فرد و جامعه برقرار است. فرد نسبت به فضا واکنش نشان می‌دهد و محیط بر نحوه رفتار افراد اثر می‌گذارد. فضای زندگی افراد می‌تواند آنان را به کسانی نزدیک و از کسان دیگر، دور کند، امکانات و ظرفیت‌هایی را برای رسیدن به موفقیت، برای آن‌ها افزایش یا کاهش دهد و به زعم گافمن آن‌ها را در نمایش دادن یا پنهان کردن خود واقعی‌شان سردرگم کند. به نظر می‌رسد این عدم خنثی بودگی زمان، فضا

¹ . Turner, J. H.

² . Technologies of self

و روابط و مناسبات برخاسته از آن برای هویت‌های خدشه‌دار شده‌ی گافمنی مانند زنان سرپرست خانوار، با شدت بیشتری در جریان است.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با روش پدیدارشناسی بر اساس الگوی روشی ماکس ونمنن انجام شده است. در مطالعات پدیدارشناسی که هدف، تشریح ساختار یا ماهیت تجارب زنده در مورد یک پدیده است؛ منبع اصلی داده‌ها، گفتگوهای عمیق شرکت‌کنندگان است. نکته‌ی تحقیقات پدیدارشناسی، دسترسی به تجربیات افراد دیگر و تفکر آن‌ها در مورد آن تجربیات است تا بتوانیم در بستر آگاهی کلی از معنای عمیق‌تر یا اهمیت جنبه‌ای از تجربه‌ی انسانی، به درک تجربه خود برسیم (سانچز، ۲۰۱۰). بر این اساس ماکس ونمنن هلندی، الگویی از این روش تهیه کرد که پژوهشگران مختلف به‌سادگی و وضوح با استفاده از آن بتوانند پژوهشی گام‌به‌گام انجام دهند. وضوح روش پدیدارشناسی ونمنن سبب شده است که پژوهشگران در حوزه‌های مختلف، آن را روشی کارآمد برای پژوهش‌های کیفی توصیف کنند (پنج‌تنی و همکاران، ۱۳۹۶).

ونمنن چهار مضمون اساسی را در مطالعات پدیدارشناختی مشخص می‌کند و از آنها به عنوان «وجود» یاد می‌کند: ۱- بدن زیسته، ۲- ارتباط زیسته انسانی، ۳- زمان زیسته و ۴- فضای زیسته (ونمنن، ۱۹۹۰). جامعه هدف، زنانی در شهر یاسوج بوده که به علت طلاق یا فوت همسر، هم‌اکنون سرپرست خانوار بوده‌اند. مصاحبه‌ها در فضایی کاملاً آرام و دوستانه انجام شدند. بعد از مصاحبه با ۱۱ نفر اطلاعات به اشباع رسید.

جدول ۱. مشخصات جمعیت شناختی مشارکت‌کنندگان با نام مستعار

نام	سن	تعداد فرزندان	شغل	مدرك تحصیلی
آسیه	۴۲	۲	خانه دار	دیپلم
زهرا	۴۱	۲	خانه دار	دیپلم
مینا	۳۹	۱	معلم	فوق لیسانس
مریم	۳۸	۲	معلم	لیسانس
نازنین	۴۸	۲	معلم	فوق لیسانس
بهار	۵۲	۲	خانه دار	
سحر	۵۰	۲	خانه دار و مجسمه ساز	دیپلم
لیلا	۳۸	۰	فروشنده	لیسانس
فاطمه	۴۸	۲	خیاط	دیپلم
کبری	۵۱	۴	خانه دار	راهنمایی
ساناز	۵۰	۲	خانه دار	راهنمایی

روش نمونه‌گیری، هدفمند و روش گردآوری داده‌ها، مصاحبه‌ی نیمه‌ساختاریافته با سوالات باز است. در هر حوزه، ابتدا یک سوال کلی مطرح شده و سپس سوالات اکتشافی دیگری، سوال اصلی را پوشش دادند تا اطلاعات دقیق‌تر به دست آیند. اهم سوالات مطرح شده: لطفاً در مورد روابط اجتماعی خود بعد همسرتان

توضیح دهید (روزمه با چه کسانی ارتباط دارید؟ در ارتباط با دیگران به دنبال چه نفعی هستید؟ میزان ارتباطات شما هم‌اکنون بیشتر از گذشته است یا کمتر؟ آیا فکر می‌کنید کسانی در ارتباط، به دنبال سوءاستفاده از شما باشند؟). فضای اجتماعی را برای ارتباط با دنیای اطراف چگونه ارزیابی می‌کنید؟ (آیا هر وقت و هر جا که دوست داشته باشید به راحتی می‌روید؟ آیا قانون از یک زن سرپرست خانوار حمایت می‌کند؟ یک زن بدون همسر برای مسائل جنسی خود چه باید بکند؟ جامعه نسبت به یک زن سرپرست خانوار چه دیدی دارد؟ بدن و زنانگی خود را چگونه ارزیابی می‌کنید؟ (احساسات عاطفی نسبت به بدن خود را شرح دهید. چقدر ظاهرتان برایتان مهم است؟ بدن شما چقدر بر ارتباطات شما تاثیر داشته است؟). احساسات نسبت به گذشته‌ای که داشتید چیست؟ چقدر به آینده امیدوارید؟ حس و حالتان نسبت به زن بودن از گذشته تا امروز چه تغییری کرده است؟ آینده‌ی شما به چه چیزی گره خورده است؟).

فرایند تحلیل داده‌ها در چهار حوزه (روابط، مکان، زمان و بدن زیسته) انجام شد. پس از هر بار ضبط، مصاحبه‌ها به دقت پیاده‌سازی شدند تا یک معنای کلی درباره محتوای به دست آید. در نهایت مفاهیم استخراج شده در هر حوزه، مقوله‌بندی شدند. پس از مشخص شدن مقوله نهایی هر حوزه، یافته‌ها در یک توصیف منسجم از پدیده‌ی موردنظر ادغام شدند تا ساختار اساسی پدیده توصیف و مدل نهایی ترسیم شد. جهت فرایند اعتباربخشی از واری‌های اعضا استفاده شد. به این معنی که دریافت‌های مصاحبه‌گر از صحبت‌های فرد به او بازخورد داده شد تا محقق از دریافت خود اطمینان حاصل کند. اقدام دیگر جهت افزایش اعتبار درونی، استفاده از بازبینی همسانان بود. به این شکل که کدگذاری توسط دو محقق هم‌زمان انجام شد.

یافته‌ها

صاحب‌نظران پدیدارشناسی چهار مرحله‌ی ۱- خواندن و درک کلیت متن داده‌ها؛ ۲- افق‌سازی و تلخیص داده‌ها؛ ۳- تشکیل واحدهای معنایی و ۴- وصف مضامین را برای تحلیل داده‌ها برشمرده‌اند (پروری، ۱۳۹۸). یافته‌های پژوهش در چهار حوزه‌ی مطرح‌شده‌ی بدن زیسته، روابط زیسته، مکان و زمان زیسته که در ارتباط با یکدیگر، جهان زیسته‌ی زنان سرپرست خانوار را تشکیل می‌دهند، مورد واکاوی قرار می‌گیرد.

بدن زیسته

ویژگی‌های بدن در تعیین موقعیت اجتماعی افراد نقش دارند و در تولید، مصرف و بازتولید اجتماعی دخیل (کریگر^۱ و اسمیت^۲ به نقل از جواهری، ۱۳۸۱) و به قول گیدنز، در معرض بازاندیشی هستند. این مطالعه به دنبال پاسخ به این پرسش بوده است که زنان سرپرست با بدن، نیازهای بدنی و جنسی و زنانگی خود چه

^۱. Krieger

^۲. Smith

می‌کنند؟ نتایج نشان دادند؛ تلاش‌هایشان طیفی از مواظبت از بدن جهت حفظ شرافت تا بدن محملی برای رفع حاجت را در برمی‌گیرد. عده‌ای احساس رضایت فوق‌العاده از بدن خود دارند. در این باره سحر می‌گوید:

«جسمم رو عاشقانه دوست دارم و حاضر نیستم هیچ آسیبی بهش برسه. اگه کسی به بدن من طمع داشته باشه؛ روراست بگم خون آشام میشم. مرده حسابش کنید».

بهار حرف از شرافت بدن می‌زند:

«جایگاه خیلی بالایی برای بدنم قائلم. ی بار به خاطر مشکل مالی صیغه شدم دیدم فایده نداره. آدم باشرف زندگی کنه و گشنه باشه خیلی بهتر هس تا بدنش هر روز دست یکی بده و خوب بخوره. به جای ۴ تا فرش، یکی می‌خرم. زندگی ساده‌ای دارم. توقع کم کردم ولی اهل باکسی رفتن نیستم».

زنانی سخن از سود و زیان بدن دارند. در این باره نازنین می‌گوید:

«بدن و زنانگی یک زن میتونه برای یک زن هم سود و منفعت داشته باشه و هم اونو دچار مشکل کنه. بدن من به هم قدرت می‌ده. عملاً همیشه ظاهر و تپیی که داشتم اکثر مردهارو به سمت من میکشونه. تا حالا ندیدم که مردی بخاد به خاطر این خصوصیات یا نداشتنش از من دوری کنه. همه سعی میکنن یک‌جوری نظر من رو به خودشان جلب بکنن و خیلی از جاهایی که رفتم همین وضعیت ظاهری‌ام باعث شده که اون‌ها بیشتر تحویل بگیرن و بدنم بهم سود رسونده. معلومه که اگه رنگ و رو نداشتم کسی نگاهم نمی‌کرد».

تعدادی از مصاحبه‌شوندگان معتقدند بدن یک زن بدون شوهر، در جامعه سنتی-مذهبی بیشتر در مظان اتهام است. به همین دلیل دست به همان نمایش ظاهری می‌زنند که گافمن از آن سخن می‌گوید. نمایش ظاهری همان علامت‌های مربوط به نقش کار، لباس، سن، وقار، نوع تکلم، حالات چهره و غیره است (گافمن به نقل از ایمان و گلمرادی، ۱۳۹۰). زهرا در این باره می‌گوید:

«ی زن بی شوهر نمیتونه جلو مردم خیلی به خودش برسه. چادر کهنه‌ام رو بیرون رو سر میندازم تا کسی بد نگاهم نکنه. اصلاً بیرون به خودم نمی‌رسم. اینو چون تجربه کردم میگم. اوایل که به خودم بیشتر می‌رسیدم یا فامیل برام خواستگار میوردن یا بیرون هی بهم متلک مینداختن».

چنین نگرش‌هایی نسبت به بدن، به‌زعم فوکو، تابع گفتمان‌های خاصی است. فوکو بدن را بی‌واسطه‌ترین دارایی هر فرد می‌داند و معتقد است که ویژگی‌های ظاهری و فیزیکی بدن، موقعیت و قدرت چانه‌زنی متفاوتی به افراد می‌بخشد (آقایی و خلیلی، ۱۳۹۶). در بین مصاحبه‌شوندگان، کسانی که زیباتر بودند، بیشتر برای بدن خود هزینه می‌کردند و روابط بازتری داشتند. نظر مینا در این باره:

«ظاهرم خیلی باعث شده که مردها به هم نزدیک بشن؛ مثلاً بارها بهم گفتن خوش‌اندام من. خوش‌هیكل من. چشم زیبای من. اینا را مردهایی تو اولین ارتباط‌ها گفتن».

این مطالعه نشان داده، همه‌ی مصاحبه‌شوندگان از زن بودن خود راضی‌اند و حس خوبی را از بدن خود دریافت می‌کنند (رضایت از بدن و زنانگی)؛ اما بدن برای همه‌ی آن‌ها نقش واحدی را ایفا نمی‌کند. شرافت و منفعت دو نقطه‌ی متعارض یک طیف تجربه زیسته‌ی زنان سرپرست خانوار از بدن خود است. عده‌ای به

دنبال حفظ شرافت خود، بدنشان را از طمع دیگران دورنگه می‌دارند؛ اما عده‌ای دیگر نگاه منفعت‌جویانه به بدن خود دارند. برحسب این دوگانگی مقوله این بعد از تجربه زیسته را می‌توان «تلقی از بدن به‌عنوان سرمایه فیزیکی» نام نهاد که می‌تواند محملی در رفع حاجات یا کسب شرافت باشد.

روابط زیسته

یکی از مضامین اصلی تجربه‌ی زنان سرپرست خانوار، بازتعریف مناسبات با جامعه است. بر این اساس مطالعه‌ی حاضر به دنبال پاسخ به این سوال بوده است: روابط این زنان قبل و بعد از سرپرست خانوار شدن چه تغییراتی کرده است؟

«طرد اجتماعی برون‌زا» و «طرد اجتماعی درون‌زا» دوماحوری هستند که مناسبات و روابط زنان سرپرست خانوار را پوشش می‌دهند. آن‌گونه که گافمن می‌گوید جامعه و ادارمان می‌سازد که در میان بسیاری از نقش‌های پیچیده نوسان کنیم و باعث می‌شود که همیشه تا اندازه‌ای غیرقابل اعتماد، متناقض و مایه‌ی شرمساری باشیم (ریتزر، ۱۳۸۰). تعدادی از زنان مصاحبه‌شونده بیان کرده‌اند که بعد از طلاق و یا فوت همسرشان، روابطشان به‌خصوص با زنان دارای همسر به میزان چشمگیری کاهش یافته است. این زنان نوعی طرد اجتماعی برون‌زا (طرد به‌وسیله‌ی دیگران) را تجربه کرده‌اند. آسیه می‌گوید:

«بعد همسرم، تمام هم‌عروسم که قبلاً با هم خیلی خوب بودیم با من بد شدند و قطع رابطه کردند. از ترس اینکه شوهرشون بخاد منو بگیره. مادرشوهرم بهشون می‌گفت یکی تون باید این زن رو بگیرد. این از همون تو مراسم ختم شوهرم شروع شد و هنوز هیچ کدومشون تحویل نمی‌گیرن و دوس ندارن برم خونه‌هاشون».

چنین تجاربی ناشی از وجود رسمی است که در آن تلاش می‌شود خانواده گسترده بعد از فوت یکی از فرزندان، همچنان پایدار بماند (رسم زن برادرستانی).

به نظر می‌رسد که این زن در یک چارچوب کاملاً سنتی به یک تناقض ارتباطی دچار شده است. از یک طرف، ابتدا مورد طرد زنان اقوام خویش که احساس خطر کرده‌اند؛ قرار گرفته و از طرف دیگر به‌وسیله‌ی شوهران همین زنان که خود را نسبت به همسر برادر خود مسئول و در نهایت متعصب می‌دانند؛ کنترل می‌شود. زهرا در این باره می‌گوید:

«هر وقت هر جا بخایم بریم. برای مراسمی یا چیزی با خانواده شوهرم همه باهم میریم. اونا بدشون میاد بخام تنها یا مثلاً با دوستی جایی برم. دلشون میخاد همیشه با خودشون باشم».

عده‌ای از زنان مصاحبه‌شونده خودشان کمتر مایل به ارتباط با دیگران بوده و به نوعی تنهایی را برگزیده‌اند. اینان «طرد اجتماعی درون‌زا» را تجربه کرده‌اند. بهار در این رابطه می‌گوید:

«از رابطه برقرار کردن بیزارم و دلم میخاد سرم تو لاک خودم باشه. نه با کسی کار دارم نه کسی بهم کار

داشته باشه».

اگر روابط زیسته‌ی زنان سرپرست خانوار را بر روی یک طیف در نظر بگیریم؛ عده‌ای از این زنان، خواستار رابطه‌ی متعادل هستند. شاید به‌زعم گافمن این زنان، برای حفظ کنش‌های خود، تمهیداتی را اندیشیده‌اند که به مدیریت تاثیرگذاری معروف هستند. سحر دراین‌باره می‌گوید:

«در روابط اجتماعی متعادل هستم. با آدم‌های مثبت بیشتر رفت‌وآمد می‌کنم. کلا خیلی مواظب ارتباطاتم هستم».

در این میان بوده‌اند زنانی که بعد از همسرشان، نه ساختارها توانسته اینان را محدود کند و نه هیچ‌یک از اطرافیشان. این زنان روزانه، حجم گسترده‌ای از روابط را تجربه می‌کنند و هیچ محدودیتی برای ارتباط برقرار کردن با هیچ‌کس ندارند. نازنین تاکید دارد که:

«کلا من خیلی اجتماعی هستم و روابط خوبی دارم و با همه گروهی می‌تونم ارتباط برقرار کنم. همه محیط‌ها رفت‌وآمد دارم و هیچ منعی برای هیچ ارتباطی ندارم، هر وقت و هر جا که لازم باشه خیلی راحت میرم و به هیچ کس هیچ ربطی نداره».

در خصوص میزان ارتباطات، بُعد دیگر، تغییر در میزان ارتباطات دوران همسر داشتن و دوران بی‌همسری است. در میان مصاحبه‌شوندگان، آنانی که در بستر سنتی‌تر بوده و از زندگی قبلی خود به‌مراتب راضی بوده‌اند؛ اکنون از میزان روابط کمتری برخوردارند و به عبارتی خانه‌نشین‌اند. کبری و بهار می‌گویند:

«شوهرم که بود بیشتر ارتباط داشتم با بقیه. شوهرم منو با خودش همه‌جا می‌برد. ولی بعد شوهرم دیگه ارتباطی نداشتم. من خونه‌نشینم». «قبل از طلاق هم چون شوهرم معتاد بود و اخلاق خوبی نداشت زیاد باکسی ارتباط نداشتم. ولی ارتباطم بیشتر از الان بود. الان تنهایی ترجیح می‌دم».

اما برخی مصاحبه‌شوندگان، اذعان داشته که اکنون نسبت به قبل، میزان ارتباطات بیشتری دارند. آسیه دراین‌باره می‌گوید:

«هر زن بی‌شوهری برای رابطه آزادتر هست. یکی نیس هی بهت غر بزنه کجا میری؛ کجا میایی. منم خیلی بیشتر از قبل بیرون میرم. او موقع همش میخاس حساب پس بدی».

همچنین یک نوع چرخش ارتباطی در ارتباطات زیسته برخی مصاحبه‌شوندگان می‌توان دید. انسان‌ها به فراخور شرایط کانال‌های متفاوتی برای ارتباط با دیگران برمی‌گزینند. یکی از متغیرهای الگویی پارسنز، الگوی آمیختگی در برابر تمایز است. ارتباطات زنان سرپرست خانوار از الگوی تمایز به آمیختگی تغییر جهت داده است. ارتباط مشخص و واضح با خانواده خود و همسر به ارتباط با دایره اجتماعی خارج از چارچوب خانوادگی و نامتمایز تبدیل شده است. نازنین می‌گوید:

«با همه ارتباط دارم. هم زن و هم مرد. بنا. برق کار، همکارهای مرد... با هر که کسی که هر کاری داشته باشم».

شاید مهم‌ترین و چالش‌برانگیزترین تجربه‌ی روابط زیسته زنان سرپرست خانوار، ارتباط با مردان باشد. یکی از دوره‌های مطرح‌شده توسط پارسنز در خصوص متغیرهای الگویی، عاطفی بودن در مقابل خنثی

بودن است. شقی که فرد نسبت به موضوع علاقه‌مند یا بی‌علاقه است (دیلینی، ۱۳۸۹). روابط زنان مصاحبه‌شونده با مردان در یک طیف از هیچ تا همه (جنس ناگرایی - جنس گرایی) قرار می‌گیرد. آسیه می‌گوید:

«همه مردها برام یکی هستند. به کسی همیشه اعتماد کرد. هر کی میاد قصد سو استفاده داره».

نازنین در صحبتی مشابه می‌گوید:

«همه مردها برام یکسان نیستند؛ اما با هر مردی هر جا که لازم باشه ارتباط برقرار می‌کنم. فقط سعی

می‌کنم همیشه با مردانی باشم که نخان برام مشکل ساز بشن».

نکته‌ی مهم دیگر در خصوص ارتباط زنان سرپرست با مردان که برای برخی از آنان اتفاق افتاده است؛ چرخشی از هیچ تا همه در رابطه، بوده است. به‌زعم گیدنز در نظم پسااستی، هویت شخصی بازاندیشی می‌شود و انسانها دامنای هویت خود را خلق و تصحیح می‌کنند (گیدنز، ۲۶: ۱۳۸۴). مریم و زهرا در خصوص مراوداتی صحبت کرده‌اند:

«بعد شوهرم با مردهای دیگه رابطه جنسی داشتم. اوایل با چن نفر. بدون صیغه. نه اینکه ازشون پول بگیرم ولی خودشون تا منم می‌کردن ولی الان با ی نفر هستم و قرار هس با هم ازدواج کنیم». «دوس پسر م گاهی مبینمش. باهم خوبیم. ازش توقعی ندارم ولی اون مثلاً خرج خرابی ماشینم را داد».

مسئله مشهود دیگر این است که «بی‌اعتمادی به مردان» کلیدواژه‌ی اصلی ارتباط زنان سرپرست خانوار با مردان است. همه‌ی مصاحبه‌شوندگان، چه آنان که بعد از همسرشان با مردان دیگر رابطه داشته‌اند و چه آنانی که هیچ ارتباطی با مرد دیگری را تجربه نکرده‌اند؛ از بی‌اعتمادی نسبت به مردان هراس داشته‌اند. این بی‌اعتمادی که سبب تلاش برای فاصله‌گیری و بازاندیشی رابطه‌ها می‌شود را می‌توان تحت عنوان «روابط ناامن بر مبنای بی‌اعتمادی» مقوله‌بندی نمود.

فضای زیسته

فضای زیسته همان شرایطی است که روابط در آن رخ می‌دهد و بر کم و کیف مناسبات اثر می‌گذارد. شواهد حاکی از آن است که فضای سنتی-مذهبی، در طول زمان، شرایط متفاوت و گاهی نابرابری را برای زنان رقم زده است. این امر در شهرهای کوچک‌تر به اوج بیشتری می‌رسد. اکنون به دنبال پاسخ به این پرسش هستیم که زنان سرپرست خانوار، فضای زندگی خود را چگونه تجربه می‌کنند؟

مصاحبه‌شوندگان این پژوهش بر ناامنی و مسموم بودن فضای زندگی حقیقی و مجازی، همچنین نارضایتی از قوانین و محیطی تهی از اعتماد، متفق‌القولند. اعتماد نداشتن به فضای زندگی، محیطی سرشار از ریسک و ناامنی فضا، همچون زنجیر به هم پیوسته‌ای گردآورد زنان سرپرست خانوار پژوهش حاضر را احاطه کرده و پيله‌های حمایتی آنان را در هاله‌ای از ابهام فروبرده است. بهار و مریم می‌گویند:

«اوایل برای خرید می‌رفتم تا می‌فهمیدم طلاق گرفتم به هم قرضی می‌دادن ولی پیشنهاد رابطه می‌داد همه گرگ هستند. ی بار هم صیغه شش ماهه شدم ولی می‌ترسیدم و دیگه قبول نکردم. باور کن خانم بعد که فهمیدن صیغه نمیشم دیگه تحویل نمی‌گرفتن و حتی قرضی بهم جنس نمی‌دادن». «جامعه به ی زن بی شوهر هزارتا برچسب بی بند باری و هوس‌ران و نیازمند امور جنسی میزنه. حالا شوهردارها از هم بدترن ولی چون شوهر دارن تو چش نمایان وای به روزی که بفهمن شوهر نداری».

شاید همین ترس از برچسب زدن‌هاست که بعضی از زنان سرپرست خانوار را به‌زعم گافمن مجبور به بازی نقش می‌کند. مینا در این باره می‌گوید:

«فضای اجتماعی اصلاً برای یک زن مطلقه مناسب و امن نیست. تو ارتباط با همکارها باید مراقب نحوه پوشش‌ام و کلامم باشم. باید خودم نباشم. هر کی زن شوهرداری آرایش کنه طوری نیس ولی اگه ی زن تنها ی ذره به خودش رسید همه فک میکنند خبریه».

اما آنچه که ناامنی فضای زیسته‌ی زنان سرپرست خانوار را دوچندان می‌کند؛ خلاءهای قانونی مرتبط با این زنان است. تعداد قابل توجهی از مصاحبه‌شوندگان اذعان می‌کنند از کمک‌های سازمانی و قانونی ناامید شده‌اند. بارها تکرار کرده که «قانون هیچ حمایتی از نیازهای جنسی یک زن تنها نکرده است». نازنین در این خصوص می‌گوید:

«قانون هیچ حمایتی برای رفع نیازهای جنسی به یک زن بدون همسر نمی‌کنه و اگه اون زن خودش هم تلاش کنه که به‌نوعی این نیازش رو رفع کنه بهش هزار تا برچسب می‌زنه».

لازم به ذکر است که همه‌ی مصاحبه‌شوندگان با استراتژی‌ها و برخورد‌های متفاوتی که با فضای زیسته‌ی خود دارند بر بی‌اعتمادی نسبت به انسان‌های اطراف خود، فضای زندگی واقعی، فضای مجازی و بخصوص بی‌اعتمادی نسبت به مردان باهم اشتراک دارند. به طوری که این بعد از تجربه زیسته به مقوله اصلی تحت عنوان «ناامنی فضا» منجر می‌شود.

زمان زیسته

پژوهش حاضر نشان از این دارد که مسمومیت و ناامنی فضای زیسته‌ی زنان سرپرست، تجربیات و ادراکات آنان در زمان را نیز نامتعیین و بی‌ثبات کرده است. آخرین سوال مطالعه‌ی حاضر این بوده است که گذشته، حال و آینده‌ی خود را چگونه ارزیابی می‌کنید؟ اکثریت مصاحبه‌شوندگان با خاطرات متنوع خوب و بد، از گذشته خود «هرچند نه یک اندازه» احساس رضایت ندارند. مینا در این خصوص می‌گوید:

«به گذشته‌ای که ازدواجم بوده هیچ حسی ندارم. انگار هیچ وقت دوش نداشتم. از همون روزهای اول همش درگیر بودیم. همه‌جا می‌خاس کوچیک کنه. گاهی فک می‌کنم تمام زندگی‌ام هدر رفته. اصلاً هر چی فکر می‌کنم تا هیچ روز خوشی باهاش نداشتم. حتی وقتی حال زندگیمون خوب بود باز حال من خوب

نمود. حتی تو خصوصی‌ترین رابطه‌مون. انگار فقط از دعوا خسته‌مون می‌شد ی چند روز استراحت می‌کردیم. دوباره همه چی مثل اول می‌شد».

زمان حال برای زنان سرپرست خانوار بسیار قابل تأمل است. واقعیتی که در لابه‌لای سخنانشان رخ می‌نماید همان است که به نظر می‌رسد که به نوعی راهی جز سازش ندارند و مجبورند برای خود احساس رضایت ایجاد کنند. ساناز و کبری اذعان می‌کند که:

«راضی نباشم چه کنم. مجبورم راضی باشم. چون هیچی را نمی‌تونم تغییر بدم. پس خودمو می‌زنم به بیخیالی انگار که راضی‌ام؛ مثلاً راضی نباشم کی می‌خاد به وضعم رسیدگی کنه؟ هیچ کی». «قبول کردم که تقدیرم بوده و سعی می‌کنم راضی زندگی کنم. تقدیر یعنی خواست خدا و من شاکرش هستم».

اما مریم بالاترین حد رضایت را دارد:

«اکنون را با هیچ گذشته‌ای عوض نمی‌کنم. زن بودن امروزم بسیار بهتر از گذشته‌ام هست خیلی پراورژی هستم و اکنون حال خوبی دارم».

امیدوار بودن و ناامیدی، محورهای هستند که آینده‌ی زنان سرپرست خانوار مجسم می‌سازد. آینده‌ی تعداد کمتری از مصاحبه‌شوندگان در هاله‌ای از ابهام فرورفته، به آن امید ندارند و علت را بی‌اعتمادی به اطرافیان خود می‌دانند. مینا می‌گوید:

«به آینده امید ندارم. فک کنم نشه به کسی اعتماد کرد و باید تنها بمونم. امید ندارم منظورم اینه که به اینکه ی همراه و شوهر خوبی پیدا کنم امید ندارم. والا من که مشکل مالی ندارم. اصلاً آینده بیشتر از الان قطعاً پول و مال دارم. ولی به داشتن زندگی آروم کنار ی مرد معتمد که دوسم داشته باشه، امید ندارم. حداقل تا الان که بعد چند سال که تنها هم به کسی اعتمادی نکردم».

اما اکثریت زنان مصاحبه‌شونده آینده‌ی خود را به (فرزندان و درآمد) خود گره‌زده‌اند و به‌خصوص بحث فرزندان، محور امید به آینده‌ی اکثریت آنان است. کبری و فاطمه می‌گویند:

«سه دختر زیبا دارم که آینده‌ام به امید این‌هاست. از خودم دیگه همه چی گذشته. فقط امیدم به خوشبخت شدن دخترم هس. میگم اینا به سر و سامونی برسن منم کنارشون دلخوش باشم. اصلاً با همی فکرها زندگی می‌کنم». «آینده‌ام به درآمد گره‌خورده. هر چی بتونم بیشترش کنم زندگی‌ام هم بهتر میشه. من کمک مالی ندارم؛ یعنی کسی نیس کمکم کنه پس خودم باید هی بیشتر کار کنم آگه آینده‌ی بهتر بخام».

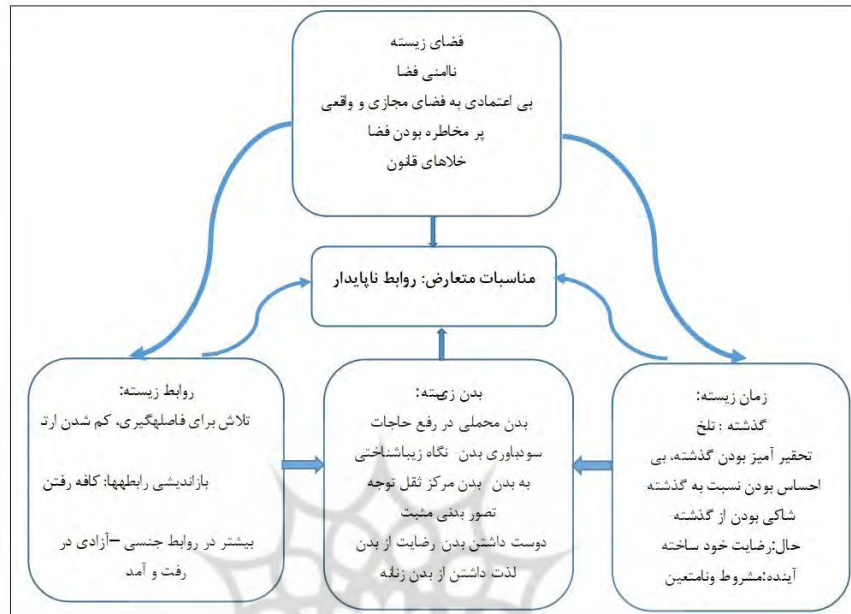
گذشته تلخ و از طرفی آینده نامتعیین، مقوله اصلی این بعد تحت عنوان «معلق بودن در زمان» را موجب

می‌شود.

در ادامه از روابط میان ابعاد تجربه زیسته و در نتیجه شکل‌گیری نوع روابط که تحت عنوان مناسبات متعارض: روابط ناپایدار، مفهوم‌پردازی شده مدل تحقیق به دست می‌آید. این مدل حکایت از آن دارد که زنان سرپرست خانوار در یک فضای زیسته به درکی از فضا می‌رسند که به نوبه خود این فضای زیسته سایر

فضاهای تجربه زیسته زنان را به چالش می‌کشاند و در نهایت یک مدل بر هم‌کنشی بین ابعاد تجربه زیسته پدید می‌آورد.

مدل ۱. مدل برهم‌کنشی ابعاد تجربه زیسته

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه‌ی حاضر به بررسی تجربه‌ی زیسته‌ی زنان سرپرست خانوار در ایران پرداخته و با ترکیب چهار بُعد تجربه‌ی زیسته به دنبال کشف نگرانی‌ها و دغدغه‌های آنان بوده است. نتایج نشان می‌دهد که بی‌اعتمادی، بی‌ثباتی و مسموم بودن فضا، بر زندگی اکثریت آنان سایه انداخته و زمینه را برای تغییر هویتی‌شان فراهم کرده است. اولین تغییرها در مناسبات اجتماعی آنان رخ داده است. نبود همسر، با ایجاد هم‌باری نقش پدری و مادری^۱ یا هم‌باری نقش زنی و شوهری، مسئولیت‌های آنان و ارتباطشان را با دنیای بیرون بیشتر کرده و در میزان، نوع و جنس رابطه‌های‌شان تغییر ایجاد می‌کند. زندگی و تجربه‌ی زیسته‌ی زنان سرپرست خانوار در ایران از یک تناقض ساختاری رنج می‌برد. به طوری که دو محور اصلی «تلاش برای فاصله‌گیری» و «بازاندیشی رابطه‌ها»، بیشتر مناسبات اجتماعی آنان را پوشش می‌دهد. عده‌ای به دلایل مختلف، مانند اعتماد نداشتن تلاش کرده از دیگران فاصله بگیرند؛ از دامنه‌ی ارتباطات خود در این فضای آفت‌زده کاسته و خانه‌نشین شده‌اند. عده‌ای دیگر در پاسخ به این فضا، نوعی بازاندیشی در روابط خود ایجاد کرده، نگاه و

^۱ منظور از «هم‌باری» ادغام دو وضعیت با یکدیگر است، مثلاً برای زن سرپرست نقش پدری و مادری با زنی و شوهری با هم ادغام می‌شوند و موجب تشدید وظایف و مسئولیت‌های آنان می‌شود. لازم به ذکر است که «هم‌باری» همیشه تشدیدکننده نیست و گاهی می‌تواند، نقش ترفیق‌کنندگی داشته باشد. «هم‌باری» در این پژوهش یک اصطلاح محقق ساخته است.

قضاوت اطرافیان را نادیده گرفته و نوعی جدید از روابط از کافه رفتن با دوستان تا روابط آزادانه با جنس مخالف را تجربه کرده‌اند. به عبارتی می‌توان گفت زنان سرپرست از قید نظارت همسر و محدودیت‌های مناسبات زمان همسرداری رها شده و در بند نظارت و قضاوت یک جامعه بر مناسبات خود گرفتار آمده‌اند.

«ارتباط با جنس مخالف»، چالش برانگیزترین بُعد روابط این زنان است. زنان سرپرست، در این نوع خاص از رابطه به سه دسته کُندروها، میانه‌روها و تندرورها تقسیم می‌شوند. سرکوب، به دلیل ترس از برچسب خوردن، استراتژی کُندروها، ریسک کردن یا به عبارت عامیانه «زیرآبی رفتن» حکایت میانه‌روها و عبور از خطر مزها، سرانجام تندرورها بوده است. این استراتژی‌ها نتیجه‌ی گرفتار آمدن در یک حصار سنتی، نبودن قانون‌های حمایتی و تابو بودن بحث نیاز جنسی به‌طور عام است. مضافاً این‌که همگی‌شان، به مردان اعتمادی ندارند و در اکثر موارد خواهان حضور مقطعی و نیمه‌وقت مردان یا به‌زعم باومن **زندگیهای دورازهم فقط** جهت رفع نیاز جنسی خود هستند و تمایلی برای ازدواج مجدد و زندگی از نظر اجتماعی، سالم تمام‌وقت در کنار یک مرد ندارند. این احساس بی‌اعتمادی دو نگرش متفاوت در برخورد با بدن را برایشان رقم زده است: **اهمیت بدن در کسب شرافت زن و بدن محملی در رفع حاجات**. به این معنی که یا بدن در راه کسب شرافت، سرکوب و یا به تعبیر گافمن، با آرایش و پیرایش و لباس، تلاقی‌گاه رفع نیازها شده و با تجدید نامنی‌ها، زمان را برایشان سیال‌تر از همیشه کرده است. تعداد کمی از گذشته راضی و تعداد بیشتری، نه تنها ناراضی بلکه شاکی‌اند؛ اما همگی از حال اکتون خود راضی‌اند. در واقع نوعی رضایت اجباری در آنان وجود دارد. آینده برای این زنان بیشتر از هر کس دیگری نامتعیّن، مشروط و غیرقابل پیش‌بینی است.

به‌طورکلی زنان سرپرست خانوار در هر چهار بُعد تجربه زیسته‌ی خود با چالش‌هایی مواجه‌اند. به ارتباط با دیگران اطراف خود کمتر اعتماد می‌کنند اما این بی‌اعتمادی در ارتباط با مردان به اوج خود می‌رسد. ناامنی و مسموم بودن، مهم‌ترین چالش فضای زیسته‌ی آنان است. مبهم بودن زمان و شرط و شروطی که زمان برایشان ایجاد می‌کند، نقش زمان را برایشان متزلزل کرده است. زنده‌اند اما به امید فرزندانشان. امیدوارند اما به شرط کارشان! لذا از آنجایی که اولاً تعداد زنان سرپرست، رو به افزایش است و دوم این‌که اگر نه الزاماً اما در موارد متعدد الگوی رفتاری فرزندان خود هستند و می‌توانند به عاملین بین‌نسلی آسیب‌های اجتماعی تبدیل شوند؛ نیاز است که با یک سیاست مدیریتی توانمند به مسائل زنان، با فراهم کردن زیرساخت‌های قانونی و فرهنگی، به آنان در حفظ یک زندگی آبرومند و سالم، به دور از هرزه‌گری، در جهت برآوردن نیازشان کمک کرد.

ملاحظات اخلاقی

به دلیل حساسیت بالای موضوع پژوهش، رضایت آگاهانه بانوان شرکت‌کننده، حفظ گمنامی، محرمانه بودن اطلاعات و حق کناره‌گیری در زمان دلخواه به‌عنوان مهم‌ترین تعهدات اخلاقی، در نظر گرفته شده است. **حمایت مالی**: مطالعه‌ی حاضر تحت هیچ‌گونه حمایت مالی نبوده است.

سهم نویسندگان: نویسنده مسئول، مریم مختاری و مسئول ترسیم خط فکری مراحل مختلف انجام پژوهش و نویسنده دوم حمیده دهقانی، مسئول انجام مصاحبه های عمیق است، سایر فعالیتهای مرتبط با پژوهش همکاری بین دو نویسنده است.

تضاد منافع: این پژوهش به طور مستقیم یا غیرمستقیم با منافع تعارض ندارد.

تشکر و قدردانی: در این پژوهش از تمامی زنان مصاحبه شونده که وقت خود را در اختیار محققین قرار دادند تا بتوان مصاحبه های عمیق در راستای اهداف پژوهش با آنان انجام داد، تشکر و قدردانی می نمایم.

منابع فارسی

- ابیلی، خدایار و موفقی، حسن. (۱۳۸۹). مدیریت منابع انسانی (با تأکید بر رویکردهای نوین). تهران: انتشارات سازمان مدیریت صنعتی.
- احمدنیا، شیرین. کامل قالیباف، آتنا. (۱۳۹۶). زنان سرپرست خانوار در تهران: مطالعه‌ی کیفی تجربیات، چالش‌ها و ظرفیت‌های آن‌ها. فصلنامه‌ی علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۷(۲۵): ۱۳۷-۱۰۳. (لینک)
- اختر محقق، مهدی. (۱۳۸۵). مقدمه‌ای بر سرمایه اجتماعی، تهران: انتشارات مهدی اخترمحقق. (لینک)
- ایمان، محمدتقی، گلمرادی، مراد. (۱۳۹۰). روش‌شناسی نظریه اجتماعی گافمن. فصلنامه‌ی جامعه‌شناسی زنان، ۲(۲): ۷۷-۵۹. (لینک)
- آزاد ارمکی، تقی، چاوشیان، حسن. (۱۳۸۱). بدن به مثابه رسانه هویت. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۴(۴): ۷۵-۵۷. (لینک)
- آقایی، عاطفه، خلیلی، محسن. (۱۳۹۶). تحلیل پدیدارشناسانه‌ی مدیریت بدن در بین دختران و زنان شهر تهران. زن و مطالعات خانواده، شماره ۱۱(۴۱): ۴۱۷۲-۵۷. (لینک)
- بلداجی، ام‌لیلا تاتینا؛ فروزان، آمنه؛ رفیعی، حسن. (۱۳۹۰). کیفیت زندگی زنان سرپرست خانوار تحت پوشش سازمان بهزیستی کشور و زنان شاغل خدماتی. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۱۱(۴۰): ۲۸-۹. (لینک)
- پروری، پیمان. (۱۳۹۸). خوانشی نواز روش پدیدارشناسی، بنیان‌های فلسفی، رویکردها و چارچوب اجرای تحقیق پدیدارشناسی. مطالعات جامعه‌شناسی، ۱۱(۴۴): ۱۰۶-۸۷. DOI: 10.30495/JSS.2019.669587. (لینک)
- پناهی، محمدحسین، یزدان‌پناه، لیلا. (۱۳۸۳). اثر ویژگی‌های فردی بر مشارکت اجتماعی. فصلنامه علوم اجتماعی، ۱۱(۲۶): ۶۹-۱۰۷. (لینک)
- پنج‌تنی، منیره، منصوریان، یزدان، مبینی، مهتاب. (۱۳۹۶). پدیدارشناسی تجربه‌ی زیباشناختی مکان: مطالعه‌ی موردی میدان نقش جهان. پژوهش‌های فلسفی، ۱۱(۲۰): ۶۰-۲۳. (لینک)
- جوهری، فاطمه. (۱۳۸۷). بدن و دلالت‌های فرهنگی-اجتماعی آن، نامه پژوهش، ۹(۱): ۸۰-۳۷. (لینک)
- دیلینی، تیم. (۱۳۸۹). نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی. ترجمه وحید طلوعی، وحید؛ صدیقی، بهرنگ نشر نی. (لینک)

- رامین، فرح، شفیعی، راضیه، حسین امین، حسین. (۱۳۹۷). رابطه نفس و بدن از نظر دکارت و مرلوپونتی. فصلنامه فلسفه و الهیات، ۲۳(۳): ۱۳۰-۱۰۷. DOI: 10.22081/jpt.2018.66268. [\(لینک\)](#)
- رزمی سوها، مهران. (۱۳۹۴). مقایسه امید به زندگی و تاب‌آوری در زنان سرپرست خانوار و زنان عادی. فصلنامه علمی-پژوهشی خانواده و بهداشت، ۴. [\(لینک\)](#)
- رستگار خالد، امیر، عظیمی، هاجر. (۱۳۹۴). بررسی تعارض شغلی-خانوادگی زنان سرپرست خانوار. زن در توسعه و سیاست، ۱۲(۳): ۴۴۸-۴۲۵. DOI: 10.22059/JWDP.2014.53692. [\(لینک\)](#)
- رضایی، مهدی. محمودی، فاطمه. (۱۳۹۸). بازسازی معنای کیفیت زندگی زنان سرپرست خانوار در کردستان: یک مطالعه کیفی، جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۰(۱): ۱۴۳-۱۶۶. DOI: 20.1001.1.20085745.1398.30.1.9.1. [\(لینک\)](#)
- رفیعی، سمیه، اصغری، محمد. (۱۳۹۶). نقش پدیدارشناسی مرلوپونتی در پزشکی. پژوهش‌های فلسفی، ۱۱(۲۰): ۱۴۰-۱۱۷. [\(لینک\)](#)
- ریتزر، جورج. (۱۳۸۰). نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر. ناشر علمی: چاپ سوم. [\(لینک\)](#)
- صلحی، مهناز، شعبانی همدان، مرضیه، صالحی، مسعود. (۱۳۹۵). تاثیر مداخله‌ی آموزشی مبتنی بر الگوی پرسید-پروسید روی کیفیت زندگی زنان سرپرست خانوار تحت پوشش بهزیستی تهران. فصلنامه آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت ایران، ۴(۴): ۲۷۰-۲۵۹. [\(لینک\)](#)
- کهون، لارنس. (۱۳۹۲). متن‌های برگزیده از مدرنیسم تا پست مدرنیسم، ویراستار فارسی: عبدالکریم رشیدیان، ترجمه‌ی سرخوش، نیکو و جهان‌دیده، افشین تهران: نشر نی. [\(لینک\)](#)
- کرمانی، مهدی. خراسانی، محمدمظلوم. بهروان، حسین. نوغانی، محسن. (۱۳۹۱). عوامل مؤثر بر توانمندی زنان سرپرست خانوار مورد مطالعه: زنان شاغل در مراکز کوثر شهرداری تهران در سال ۱۳۹۱. مجله‌ی جامعه‌شناسی ایران، ۱۴(۳): ۱۴۸-۱۱۶. Dio: 20.1001.1.17351901.1392.14.3.5.9. [\(لینک\)](#)
- کیمیایی، سیدعلی. (۱۳۹۰). شیوه‌های توانمندسازی زنان سرپرست خانوار. رفاه اجتماعی، ۱۱(۴۰): ۹۲-۶۳. [\(لینک\)](#)
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۴). جامعه‌شناسی، ترجمه صبوری کاشانی، منوچهر، نشر سازمان حسابرسی، مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و تهران. [\(لینک\)](#)
- مجدآبادی، امراله؛ نیک‌پیما، زهرا؛ حضرتی گنبد، نسرين، نوری، سارا، نوعی، فاطمه محمداقرا، الهام. (۱۳۹۷). کیفیت زندگی زنان سرپرست خانوار در ایران: یک مطالعه مروری. نشریه پژوهش پرستاری ایران، ۱۴(۵): ۶۵-۵۸. [\(لینک\)](#)
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۰، ۱۳۷۹، ۱۳۹۵). ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی زنان در ایران: تهران. [\(لینک\)](#)
- معیدفر، سعید، حمیدی، نفیسه. (۱۳۸۶). زنان سرپرست خانوار، نگفته‌ها و آسیب‌های اجتماعی. نامه علوم اجتماعی، شماره ۳۲: ۱۵۹. [\(لینک\)](#)
- مؤمنی‌زاده، ندا. (۱۳۹۳). تحلیل مقایسه‌ای در خصوص زنان سرپرست خانوار. مجله‌ی اقتصادی، ۴-۳: ۱۲۰-۹۵. [\(لینک\)](#)
- میلر، پتر. (۱۳۸۴). سوژه، استیلا و قدرت. ترجمه نیکو سرخوش و افشین جهان‌دیده. تهران: نشر نی. [\(لینک\)](#)

ویسانی، یوسف، دلپیشه، علی، سایه‌میری، کوروش، شهبازی، نسرین، نادری، زهرا، سهراب‌نژاد، علی. (۱۳۹۳). ارتباط وضعیت اجتماعی-اقتصادی با کیفیت زندگی در زنان سرپرست خانوار. فصلنامه مددکاری اجتماعی، ۳(۱): ۳۳-۲۷. [\(لینک\)](#)

References

- Aghaei, A., & Khalili, M. (2017). Phenomenological analysis of body management among girls and women in Tehran. *Women and Family Studies*, No. 11 (41): 72-57. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Azad Armaki, T., & Chavoshian, H. (2002). The body as a medium of identity. *Iranian Journal of Sociology*, (4): 75-57. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Ahmadnia, Sh., & Kamel Ghalibaf, A. (2017). Women-Headed Households in Tehran: A Qualitative Study of Their Experiences, Challenges and Capacities. *Social Welfare Quarterly*, 17(65): 103-137. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Akhtar Mohagheghi, M. (2006). *Introduction to Social Capital*. Tehran: Mehdi Akhtar Mohagheghi Publications. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Beldaji, E. L. T., Forouzan, A., & Rafi'i, H. (2011). Quality of life of female-headed households covered by the Welfare Organization and women working in services. *Social Welfare Quarterly*, 11 (40): 28-9. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Chant, S. (2007). Children In Female-Headed Households: Interrogating The Concept Of An 'Inter Generational Transmission Of Disadvantage' With Particular Reference to The Gambia, Philippines and Costa Rica. *Gender Institute*, 19. [\[Link\]](#)
- Deleani, T. (2010). *Classical theories of sociology*. Translated by Vahid Toloui & Vahid Sedighi, Behrang, Tehran, Ney publication. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Fullera, R., & Lainb J. (2020). Are female-headed households less resilient? Evidence from Oxfam's impact evaluations. *Climate and Development*, 12(5): 420-435. [\[Link\]](#)
- Gall, M. D., Gall, J. P., & Borg, W. R. (2003). *Educational research: An introduction* (7th ed.). [\[Link\]](#)
- Giddens, A. (2005). *Sociology*. Translated by Sabouri Kashani, Manouchehr, Tehran, Auditing Organization Publication, Accounting Research Center. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Javahery, F. (2008). The body and Its Socio-cultural Implications. *Research Letter*, 9 (1): 80-37. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Habib, TZ. (2010). Socio-Psychological Status of Female Heads of Households in Rajshahi City, Bangladesh. *Antrocom Online Journal of Anthropology*, 6(2): 173-186. [\[Link\]](#)
- Horrell S., & Krishnan P. (2006). Poverty and Productivity in Female-Headed Households in Zimbabwe. *Journal of Development Studies*, 43(8):1-31. DOI:10.1080/00220380701611477 [\[Link\]](#)
- Iman, M. T., & Golmoradi, M. (2011). Methodology of Erving Goffman's social theory. *Journal of Women Sociology*, 2 (2): 59-77. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Kahun, L. (2013). *From Modernism to Postmodernism*. Persian editor: Abdolkarim Rashidian, translated by Sarkhosh, Niko and Jahandideh, Afshin Tehran: Nashr-e Ney. (Text in Persian) [\[Link\]](#)

- Kimiaee, S. A. (2011). Methods Used for Empowering Head-of-Household Women. *Social Welfare*, 11 (40): 92-63. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Kermani, M., Mazlom Khorasani, M., Behrawan, H., & M, Noghani. (2012). Empowering Female-Headed Households Case: Women Working in Kosar Centers Affiliated to Tehran Municipality in 2012. *Iranian Journal of Sociology*, 14 (3): 148-116. 20.1001.1.17351901.1392.14.3.5.9 Dio: (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Majd-Abadi, A., Nikpeyma, Z., Hazrati Gonbad, N., Nouri, S., Nabi, F., & Noei Mohammad-Bagher, E. (2018). Quality of life of female-headed households in Iran: A review study. *Iranian Journal of Nursing Research*, 14 (5): 65-58. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Miller, P. (2005). *Subject, Domination and Power*. Translated by Niko Sarkhosh and Afshin Jahandideh, Tehran, Ney publication. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Moeidfar, S., & Hamidi, N. (2007). Women Heads of Households and Social harms. *Social Science Letter*, No. 32: 159. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Mo'menizadeh, N. (2014). Comparative analysis of female-headed households. *Economic Journal*, 4-3 (14): 120-95. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Panahi, M. H., & Yazdanpanah, L. (2004). The Impact of Individual Characteristics on Social Participation. *Social Science Quarterly*, 11 (26): 107-69. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Panjtani, M., Mansoorian, Y., & Mobini, M. (2017). Phenomenology of place aesthetic experience: A case study of Naghsh Jahan Square. *Philosophical Research*, 11 (20): 60-23. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Parvari, P. (2019). The Transition from Philosophy to Methodology, a New Reading of the Phenomenology Method: the Foundation of Philosophical Approaches and Implementation Steps. *Sociological Studies*, 11 (44): 106-87. DOI: 10.30495 / JSS.2019.669587. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Rafighi, S., & Asghari, M. (2017). The Role of Phenomenology of Merleau- ponty in Medicine. *Philosophical Research*, 11 (20): 117-140. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Ramin, F., Shafiee, R., & Hossein Amin, H. (2018). Soul-Body Relationship in the Views of Descartes and Merleau-Ponty. *Naqd va Nazar*, 23 (3): 130-107. DOI: 10.22081 / jpt.2018.66268(Text in Persian). [\[Link\]](#)
- Rastegar Khaled, A., & Azimi, H. (2015). Examine Family/ Work Conflict in Female- headed House Holds. *Women in Development and Politics*, 12 (3): 448-425. DOI: 10.22059 / JWDP.2014.53692(Text in Persian). [\[Link\]](#)
- Razmisuha, M. (2015). Comparison of Life Expectancy and Resilience in Female-headed Households and Ordinary Women. *Journal of Family and Health*, 4. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Rezaei, M., & Mahmoudi, F. (2019). Meaning Reconstruction of Women Headed of Household's Quality of Life: A Qualitative Study. *Applied Sociology*, 30 (1): 166-143. DOI: 22108.10 / 1404.111204. 2018.ja. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Ritzer, G. (2001). *Contemporary Sociological Theory*. Tehran, Scientific Publication: Third Edition. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Sánchez, L. D. (2010). Medication Experiences of Hispanic People Living with HIV/AIDS. *Innovation in Pharmacy*, 1(1): 1-9. [\[Link\]](#)
- Solhi, M., Shabani Hamedan, M., & Salehi, M. (2016). Effect of Educational Intervention Based on PRECEDE-PROCEED Model on the Life Quality of

- Women-Headed Households Covered By Tehran Welfare Organization. *Iranian Journal of Health Education and Health Promotion*, 4 (4): 270-259. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Statistic Center of Iran. (2000, 2011, 2016). Economic and Social Characteristics of Women in Iran: Tehran. (Text in Persian) [\[Link\]](#)
- Turner, J. H. (2003). *The Structure of Sociological Theory*. Belmont California: Wads Worth Publishing Company. [\[Link\]](#)
- Van Manen, M. (1990). *Researching lived experience. Human science for an action sensitive pedagogy*. New York, NY: State Un. [\[Link\]](#)
- Visani, Y., Delpisheh, A., Sayehmiri, K., Shahbazi, N., Naderi, Z., & Sohrabunjad, A. (2014). Relationship between Socio-economic Status and Quality of Life in Female-headed Households. *Social Work Quarterly*, 3 (1): 27-33. (Text in Persian) [\[Link\]](#)

© 2021 Alzahra University, Tehran, Iran. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0 license) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

